

ทอดประเพณีวัฒนธรรม และการช่วยระงับความขัดแย้งของคนในชุมชน เป็นต้น อีกทั้งเป็นแบบอย่างทางศีลธรรม ทำให้ประชาชนศรัทธาและเคารพนับถือ โดยศึกษาผ่านสถาบันหลักของครอบครัวในปัจจุบัน (พ.ศ. 2556 - ปัจจุบัน) คือ ยุคใช้บ้านเป็นฐานในเมื่อวัด สถานที่เคยเป็นศูนย์กลาง ศูนย์รวมของผู้คนในอดีต ปัจจุบันไม่สามารถเป็นเช่นดังอดีตเราควรมีแนวทางวิธีการบ่มเพาะศีลธรรมในรูปแบบใหม่ ด้วยวิธีการเสริมสร้างพลังทางศีลธรรมรอบด้านในสังคม ผลักดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการดำรงชีวิตของครอบครัว สภาพแวดล้อม และระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ครอบครัว เพื่อให้เกื้อกูลต่อศีลธรรม เครือข่ายครอบครัวบ่มเพาะศีลธรรมเป็นนวัตกรรมทางสังคม เป็นองค์กรประชาสังคมที่จะช่วยเสริมสร้างพลังทางศีลธรรม ดังนั้น ครอบครัวผู้ให้ข้อมูลและกลุ่มครอบครัวเป้าหมาย จึงได้ร่วมกันหาแนวทางการบ่มเพาะศีลธรรมในวิถีการดำรงชีวิตของครอบครัวในปัจจุบัน โดยผ่านสถาบันหลักของครอบครัวประยุกต์ใช้บ้านเป็นฐานในการบ่มเพาะศีลธรรมและบ่มเพาะ โดยครอบครัว บุคคลในครอบครัว คนในชุมชน ครอบครัวกลุ่มเป้าหมาย บ่มเพาะศีลธรรมให้กับทุก ๆ วัย ได้ทั้งครอบครัวและบ่มเพาะได้ตลอด 24 ชั่วโมง ไม่จำกัดเรื่องเวลา สถานที่ เช่น เวลารับประทานอาหารร่วมกันของคนในครอบครัว เวลาดูโทรทัศน์ แม้กระทั่งเวลานอนเป็นต้น ให้ทุก ๆ คนในครอบครัวใช้เวลาที่อยู่ด้วยกันอย่างคุ้มค่า ให้ได้ประโยชน์สูงสุด โดยจะหาแนวทาง วิธีการต่าง ๆ ในการบ่มเพาะศีลธรรมต่อไปซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระมหาสมควร ธมฺมธีโร : สายงาม. 2543 : 98 - 100) ได้วิจัยบทบาทผู้ปกครองในการอบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่เด็กเล็กก่อนเกณฑ์ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนเกณฑ์ วัดพรหมสุวรรณสามัคคี เขตบางแค กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่ มีบทบาทในการอบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่เด็กเล็กอยู่ในระดับมาก โดยผู้ปกครองส่วนใหญ่มีความเชื่อต่อหลักธรรมทางพุทธศาสนา ได้แก่ เบญจศีลเบญจธรรม บุญกิริยาวัตถุ 10 ทิศ 6 และฆราวาสธรรม 4 อยู่ในระดับมาก แต่พฤติกรรมของผู้ปกครองในการปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาแก่เด็กเล็กส่วนใหญ่มีอยู่ในระดับน้อย สำหรับผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า ผู้ปกครองที่มีความเชื่อต่อหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในเรื่องเบญจศีล บุญกิริยาวัตถุ 10 และฆราวาสธรรม 4 แตกต่างกัน มีพฤติกรรมในการปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาแก่เด็กเล็กแตกต่างกัน แต่ผู้ปกครองที่มีความเชื่อต่อหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในเรื่องเบญจธรรม และทิศ 6 แตกต่างกัน มีพฤติกรรมในการปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในเรื่องเบญจศีล เบญจธรรม บุญกิริยาวัตถุ 10 ทิศ 6 และฆราวาสธรรม 4 แตกต่างกันมีบทบาทในการอบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่เด็กเล็กแตกต่างกัน สำหรับปัญหาและอุปสรรค พบว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่เข้าใจใน

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้ให้ความสนใจในการปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาแก่เด็กเล็ก เช่น พาไปวัดในวันพระพาไปทำบุญตักบาตร ฝึกให้ไหว้พระสวดมนต์ก่อนนอนหรือนั่งสมาธิ เป็นต้นและผู้ปกครองส่วนใหญ่มีหน้าที่สอนอย่างเดียวแต่ไม่ทำเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็กเล็กจึงทำให้บทบาทของผู้ปกครองในการอบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่เด็กเล็กไม่ได้ผลเท่าที่ควร จากปัญหาดังกล่าวนี้ ผู้ปกครองได้ให้ข้อเสนอแนะว่า พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการเข้าหาประชาชน ตลอดถึงให้การอบรมความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมหรือกิจกรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาแก่ผู้ปกครองและครู เพื่อประโยชน์ในการนำหลักธรรมหรือกิจกรรม ทางพระพุทธศาสนาดังกล่าวไปประพฤติปฏิบัติ ประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวันและอบรมสั่งสอนแก่เด็กเล็กให้เป็นคนดีของพ่อแม่และสังคมต่อไป

ประเด็นที่ 2 การปมเพาะศีลธรรมผ่านเครือข่ายความร่วมมือระดับครอบครัว

จากการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยกับครอบครัวกลุ่มเป้าหมายได้วิเคราะห์ร่วมกันเห็นว่า กระบวนการปมเพาะศีลธรรมที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนมีอยู่ 4 ขั้นตอน คือ 1) การสร้างกลุ่มครอบครัว 2) การการสถาปนากลุ่มครอบครัว เพื่อ สร้างจิตสำนึก สร้างพลังในการขับเคลื่อน 3) การออกแบบกิจกรรมกลุ่มครอบครัว และ 4) กำหนดระยะเวลาการขับเคลื่อนกิจกรรมกลุ่มครอบครัว การสร้างกลุ่มครอบครัว โดยการสำรวจครอบครัวในพื้นที่วิจัย พบว่า มีกลุ่มครอบครัวเป้าหมายที่มีความพร้อมและสนใจในการเข้าร่วมการขับเคลื่อนกระบวนการปมเพาะศีลธรรม ผ่านเครือข่ายความร่วมมือระดับครอบครัวในพื้นที่เขตเทศบาลนครขอนแก่น หมู่บ้านถักรเพชร 2 จำนวน 10 ครอบครัว สมาชิกรวม 35 คน อาชีพส่วนใหญ่จะประกอบธุรกิจส่วนตัว ค้าขาย รองลงมา พนักงานเอกชนและรับราชการ มีเพียงครอบครัวเดียว ส่วนจำนวนสมาชิกในครอบครัวกำลังพอดี ไม่มากหรือน้อยเกินไป ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ซึ่งเข้าหลักของครอบครัวประเภท 2 รุ่น และมี 2 ครอบครัว ที่มีเฉพาะคุณแม่ ครอบครัวหนึ่งเป็นหม้ายสามีเสียชีวิต ต้องรับผิดชอบดูแลลูก 2 คน ซึ่งอีกครอบครัวหนึ่งหย่าร้าง คุณแม่ต้องดูแลลูกชายตามลำพัง ซึ่งเป็นตัวอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมครอบครัวปัจจุบันและได้นำหลักพุทธธรรม อาริยวัฑฒิ 5 อันเป็นหลักธรรมเรื่องของการวัดความเจริญของชาวพุทธ มีคุณสมบัติ 5 ประการ มาประกอบการเรียนรู้ฐานคิดและได้มาซึ่งคุณลักษณะ 7 ประการของครอบครัวต้นแบบเครือข่ายครอบครัวปมเพาะศีลธรรม โดยการนำมาออกแบบกิจกรรมได้ดังนี้ กิจกรรมที่ทำให้เกิดความเชื่อ ความศรัทธาร่วมกันในครอบครัวและเครือข่ายกิจกรรมรับรู้ร่วมกันระดับครอบครัวและเครือข่าย กิจกรรมเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์แนวคิดร่วมกัน กิจกรรมสละ

สิ่งน้อยนิด เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม กิจกรรมประจักษ์แจ้ง แก่คน เข้าถึงปัญญา กิจกรรม เชื่อมโยงเครือข่ายครอบครัว กิจกรรมเสริมสร้างคนดีผู้สังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (วรินทรา ปิ่นงาม. 2550 : 164 - 170) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน โรงเรียนวิถียุทธ การศึกษาการปฏิบัติ แบบข้ามกรณีในจังหวัดอ่างทอง พบว่า รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมนั้นได้แก่ การจัดกิจกรรมส่งเสริมและกิจกรรมปฏิบัติทางศาสนา หลากหลาย เป็นต้นว่า การจัดให้นักเรียนได้ฟังเทศน์ ได้ร่วมกิจกรรมศาสนาปฏิบัติในวันสำคัญ ทางศาสนา ร่วมกับชุมชนและวัด ตลอดจนการจัดกิจกรรมพิเศษเสริมทักษะที่มุ่งคุณธรรมและ จริยธรรม เช่น การเข้าค่ายพุทธธรรม การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนและกิจกรรมเสริม เช่น นาฏศิลป์และดนตรี ส่วนการเปรียบเทียบรูปแบบการพัฒนานั้นปรากฏว่า มี 3 รูปแบบคือ การ สร้างบรรยากาศให้สะอาดและสงบเพื่อประกอบกิจกรรมทางศาสนา การจัดกิจกรรมโดยให้ ครู เป็นแกนนำในการปฏิบัติ ให้เป็นต้นแบบและกิจกรรมการปฏิบัติ ตามหลักคำสอนทาง พระพุทธศาสนา รวมทั้งการฝึกอบรมจิตใจ โดยการสวดมนต์และการนั่งสมาธิ

ประเด็นที่ 3 การบ่มเพาะศีลธรรม โดยผ่านกระบวนการระดับครอบครัว

จากการดำเนินกิจกรรมตามกระบวนการ 4 ขั้นตอนเบื้องต้น และดำเนินกิจกรรม ตามที่ออกแบบไว้ทั้งหมด 7 กิจกรรมและให้สอดคล้องกับคุณลักษณะ 7 ประการ ของครอบครัวต้นแบบ เครือข่ายครอบครัวบ่มเพาะศีลธรรม สิ่งที่พบคือ กลุ่มครอบครัว เป้าหมายที่ร่วมกิจกรรม มีความพึงพอใจและเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดี ทั้งในด้าน ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว พ่อแม่มีเวลาให้ลูกๆมากขึ้น มีกิจกรรมภายในครอบครัว ทำให้ลูกคิดเพื่ออนาคตน้อยลง มีเวลาอยู่กับพ่อแม่เพิ่มขึ้น ส่วนในด้านสื่อและเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่เคยเข้ามาแทนที่กิจกรรมในครอบครัว ก็มีอิทธิพลลดน้อยลง เนื่องจากมีกิจกรรม ในครอบครัวด้านอื่น ๆ เข้ามาแทนที่ ส่วนความสัมพันธ์กับคนอื่นๆหรือคนรอบข้าง เริ่มมี ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ (แต่ไม่ใช่ญาติ) กับเพื่อนบ้านและครอบครัวอื่น ๆ ที่เป็นเครือข่าย ของครอบครัวบ่มเพาะศีลธรรม พร้อมทั้งครอบครัวกลุ่มเป้าหมาย ครอบครัวในและนอกพื้นที่ วิจัย ครอบครัวเครือข่าย ร่วมแรงร่วมใจกัน สืบทอดประเพณีวัฒนธรรมอันดีงานร่วมกัน เช่น การทำบุญประจำเดือน ทำบุญตักบาตร สวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิและฟังพระธรรมเทศนา ทุกวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนละ 1 ครั้ง รวมทั้งมีการรวมกลุ่มของครอบครัวกลุ่มเป้าหมาย และ ครอบครัวใน นอกพื้นที่วิจัย ครอบครัวเครือข่าย จัดตั้งกลุ่มเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างสรรคื แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในทุก ๆ ด้านร่วมกัน โดยรับประทานอาหารร่วมกัน นำอาหาร เครื่องดื่ม มารวมกันและผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนสถานที่รับประทานอาหาร โดยใช้บ้านของแต่ละ

ครอบครัวเป็นประจำ เดือนละ 1 ครั้ง มีการติดต่อธุรกิจการค้าร่วมกันให้คำปรึกษาหารือในเรื่องที่แต่ละครอบครัวมีความรู้ ความสามารถ และช่วยเหลือดูแลกันในครอบครัวที่มีหน้าที่การงานในภาคเอกชน ภาครัฐและวิสาหกิจ วิชาชีพต่าง ๆ ในยามที่จำเป็น ทำให้เกิดสายใย ความรัก ความผูกพันต่อกันทำให้การดำรงชีวิตของครอบครัวในสังคมเมือง ในหมู่บ้านจัดสรรมีความรัก ความห่วงใย อบอุ่น เสมือนเครือญาติให้ความร่วมมือทั้งในด้านกิจกรรมของสังคมและส่วนรวม ซึ่งจะนำไปสู่ความสงบสุขของชุมชนและสังคมสืบต่อไปซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระมหาบุญจิตกร กนุดลิล : คำมา. 2550 : 125) ศึกษาวิธีการแก้ปัญหาศีลธรรมของเยาวชนตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ โดยศึกษาสภาพปัญหาของเยาวชน วิธีการแก้ปัญหาศีลธรรมของเยาวชนและประยุกต์แนวคิดของพุทธทาสภิกขุในการแก้ปัญหาศีลธรรมของเยาวชนในสังคมปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่านโยบายการพัฒนาประเทศที่มุ่งหวังความเจริญด้านเศรษฐกิจส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมคน ในสังคม และการย่อหย่อนในศีลธรรมจริยธรรมก่อให้เกิดปัญหาสังคมหลายด้าน เช่น ปัญหาเรื่องค่านิยม ยาเสพติด อาชญากรรมทางเพศและความรุนแรง เป็นต้น เพราะขาดการอบรมสั่งสอนที่ดีงามจากครอบครัว ซึ่งเป็นพื้นฐานของสังคม ท่านพุทธทาสภิกขุมองว่า การแก้ปัญหาศีลธรรมของเยาวชน สิ่งสำคัญคือครอบครัว ผู้ปกครองต้องให้เยาวชนได้รับการศึกษาอบรมที่ถูกต้องและร่วมมือกันสร้างโอกาสให้เยาวชนได้พัฒนาสติปัญญา ให้มีชีวิตอยู่ด้วยอุดมคติ คือ ความเป็นมนุษย์ที่เต็มเปี่ยมบริบูรณ์ด้วยคุณธรรมเพื่อการปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้องปัจจุบันสังคมกำลังบวชชาวดู ท่านพุทธทาสภิกขุแนะนำให้เข้าไปหาความถูกต้องสังคมธรรมที่มาจากปฏิบัติทางศีลธรรม ยึดหลัก ธรรมิกสังคมนิยม คือ สังคมที่ประกอบไปด้วยธรรมะ ไม่มีใครเอาเปรียบใคร ไม่มีใครกอบโกยส่วนเกิน เป็นสังคมนิยมที่ถูกต้องเหมาะสมทั้งทางวัตถุและจิตใจ เป็นสังคมน่าปรารถนา อันธำรงไว้ซึ่งความถูกต้องคือ ศีลธรรมและวัฒนธรรมสืบไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

เนื่องจากเครือข่ายครอบครัวบ่มเพาะศีลธรรม ได้นำฐานคิด เชื่อมโยงเครือข่ายครอบครัว เสริมสร้างคนดีสู่สังคม พร้อมคุณลักษณะ 7 ประการ ของครอบครัวต้นแบบ มาใช้ในการหาแนวทางการบ่มเพาะศีลธรรม สร้างกระบวนการบ่มเพาะศีลธรรม ในรูปแบบกิจกรรมได้ 7 กิจกรรม นี้เพื่อ ใช้ในการขับเคลื่อนงานวิจัยครั้งนี้ หากจะมีกลุ่มครอบครัวพื้นที่อื่นจะนำไปใช้ควรคำนึงในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ฐานคิดคุณลักษณะ 7 ประการ รวมทั้ง กิจกรรมทั้ง 7 กิจกรรมของ ครอบครัวต้นแบบ เครือข่ายครอบครัวบ่มเพาะศีลธรรมนี้ เมื่อมีการนำไปใช้วิจัยในพื้นที่อื่นที่ไม่ใช่ในเมือง หรือในหมู่บ้านจัดสรร แต่เป็นพื้นที่ในชนบทหรือนอกเมืองควรจะออกแบบ กิจกรรมให้เหมาะสมกับครอบครัวและสภาพแวดล้อมนั้น ๆ แต่อย่างไรก็ดีผู้วิจัยเชื่อว่า การนำไปใช้ในพื้นที่อื่นสามารถกระทำได้ โดยให้ปรับเปลี่ยนแนวทางการ กระบวนการ ให้เหมาะสมกับพื้นที่นั้น ๆ

1.2 งานวิจัยนี้เป็นงานแก้ไขปัญหาเฉพาะพื้นที่และกลุ่มครอบครัวเป้าหมายในพื้นที่นั้น ๆ เท่านั้น ผู้วิจัยควรวิเคราะห์ให้ดี ถึงลักษณะเฉพาะของพื้นที่

3. งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่มุ่งเปลี่ยนค่านิยมทางความคิดของบุคคล ครอบครัวและสังคมชุมชนนั้น ๆ ผู้วิจัยต้องคำนึงถึงความน่าเชื่อถือของตนเอง ครอบครัว ในพื้นที่วิจัยนั้น ๆ ประกอบด้วย

2. ข้อเสนอแนะเพื่อทำการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 หากมีงานวิจัยที่จะนำผลงานวิจัย เครือข่ายครอบครัวบ่มเพาะศีลธรรมไปใช้ในครั้งต่อไป ควรมีการศึกษา แนวทาง วิธีการบ่มเพาะศีลธรรมแบบใหม่ ๆ ที่เหมาะสมที่จะนำไปใช้กับครอบครัวในยุคตามสมัยปัจจุบัน

2.2 หากมีงานวิจัยที่จะนำผลงานวิจัย เครือข่ายครอบครัวบ่มเพาะศีลธรรมไปใช้ในครั้งต่อไป ควรมีการศึกษา กระบวนการรูปแบบใหม่ ๆ ที่ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน และควรหากระบวนการที่สามารถปรับใช้ในพื้นที่ชนบท

2.3 หากมีงานวิจัยที่จะนำผลงานวิจัย เครือข่ายครอบครัวบ่มเพาะศีลธรรมไปใช้ในครั้งต่อไป ควรมีการศึกษา กิจกรรมในรูปแบบใหม่ ๆ ที่ฝึกแนวการบ่มเพาะศีลธรรมแบบเดิม ๆ ออกไป